

İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ DİZİSİ ÜZERİNE DİJİTAL ETNOGRAFİK BİR İNCELEME: SOSYAL MEDYADA İZLEYİCİ TEMSİLLERİ VE TOPLUMSAL KODLAR

*A Digital Ethnographic Study of The Istanbul Encyclopaedia Series: Audience Representations
and Social Codes in social media*

Yasemin ÖZSOYLAR¹

Özet

Bu çalışma, İstanbul Ansiklopedisi dijital dizisine yönelik sosyal medya platformlarında paylaşılan izleyici yorumlarını dijital etnografi yöntemiyle inceleyerek, izleyici söylemlerinin toplumsal kodlar ve kimlik inşası üzerindeki rolünü analiz etmektedir. Araştırmanın veri setini, 20 Nisan–20 Mayıs 2025 tarihleri arasında İstanbul Ansiklopedisi dizisinin resmi Instagram hesabı üzerinden kamuya açık olarak paylaşılan 41 gönderi altında yer alan 65 izleyici yorumu oluşturmaktadır. Nitel araştırma desenine dayalı olarak yürütülen çalışmada, izleyici yorumları tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiş; her bir yorumun birden fazla temaya karşılık gelebileceği kabul edilerek çoklu kodlama yaklaşımı benimsenmiştir. Analiz sürecinde kimlik, toplumsal hafıza, göç, aidiyet ve toplumsal cinsiyet olmak üzere beş temel sosyolojik tema çerçevesinde kodlama yapılmıştır. Bu doğrultuda, kimlik temasında 135, toplumsal hafıza temasında 114, aidiyet temasında 118, toplumsal cinsiyet temasında 77 ve göç temasında 54 kodlama tespit edilmiştir. Kuramsal zeminde sosyal kimlik kuramı, sosyal inşa yaklaşımı ve toplumsal hafıza çalışmaları temel alınarak, dijital ortamda kolektif anlamların ve kimlik anlatılarının nasıl üretildiği tartışılmıştır. Bulgular, dijital medyanın toplumsal hafızanın yeniden inşasında ve kolektif kimliğin müzakere edilmesinde etkin bir alan sunduğunu; özellikle göçmen kimlikler ve toplumsal cinsiyet rollerinin dijital kamusal alanda izleyici söylemleri aracılığıyla görünürlük ve anlam kazandığını ortaya koymaktadır. Çalışma, çevrimiçi platformları birer sosyal mekân olarak ele alarak, İstanbul merkezli kolektif belleğin dijital kültür içerisindeki dönüşüm dinamiklerini anlamaya katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: dijital etnografi, İstanbul ansiklopedisi, sosyal kimlik.

Abstract

This study employs digital ethnography to analyze audience comments shared on social media platforms regarding the Istanbul Encyclopedia digital series, examining the role of audience discourses in the construction of social codes and identity. The research dataset comprises 65 audience comments posted under 41 public entries on the official Instagram account of the series between April 20 and May 20, 2025. Following a qualitative research design, the comments were analyzed through thematic analysis using a multiple coding approach, identifying how central sociological themes are negotiated within the digital sphere. The analysis process categorized the data into five fundamental themes, resulting in 135 coding for identity, 114 for collective memory, 118 for belonging, 77 for gender, and 54 for migration. Theoretically, the study explores the production of collective meanings and identity narratives by utilizing frameworks derived from social identity theory, social constructionism, and collective memory studies. The findings reveal that digital media serves as an active space for the reconstruction of social memory and the negotiation of collective identity; specifically, migrant identities and gender roles gain visibility and meaning through audience discourses in the digital public sphere. By treating online environments as social spaces, this study contributes to understanding the transformative dynamics of Istanbul-based collective memory within digital culture.

Keywords: digital ethnography, Istanbul Encyclopaedia, social identity.

Araştırma Makalesi

Yazar Bilgileri

¹ İstanbul Kent Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Çocuk Gelişimi, İstanbul –
Türkiye,
yasemin.tanyel@bilgiedu.net

Geliş: 13.11.2025
Kabul: 03.01.2026

Atıf için:

Özsoylar, Y. (2026). İstanbul
Ansiklopedisi Dizisi Üzerine
Dijital Etnografik Bir
İnceleme: Sosyal Medyada
İzleyici Temsilleri ve
Toplumsal Kodlar,
*Journal of Sustainable Equity
and Social Research (JSESR)*,
3(1): 98-112.
DOI: 10.5281/zenodo.18367099

1. GİRİŞ

Ansiklopediler ve sözlükler, tarih boyunca bireylerin ve toplumların bilgi edinme süreçlerinde ve bilgiye erişim stratejilerinde temel referans kaynakları olarak işlev görmüştür. Günümüzde bu işlev, Wikipedia ve Britannica Online gibi dijital platformlar aracılığıyla sürdürülmekte; ansiklopediler bilgiye birincil giriş kapısı olma özelliklerini korumaktadır. Dijitalleşmenin ve internetin yaygın kullanımının etkisine rağmen, belirli konulara odaklanan veya tematik olarak sınıflandırılmış geniş kapsamlı basılı ansiklopedi ve sözlük yayıncılığı varlığını sürdürmektedir. Ansiklopediler, tarihsel süreçte bilginin kurumsallaşmasında ve yayılmasında kritik roller üstlenmiş, genellikle bilim insanlarının öncülüğünde hazırlanarak toplumların entelektüel gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır (Tekin, 2020).

1905 ile 1975 yılları arasında yaşamış olan Reşat Ekrem Koçu, öncelikle tarihçiliğiyle tanınmasına karşın, geniş bir birikime sahip çok yönlü bir entelektüeldi. Bu birikimin en somut ve özgün meyvesi, şüphesiz ki İstanbul Ansiklopedisi'dir. Koçu, bu abidevi eseriyle İstanbul'un adeta "kütüğü" nü oluşturmayı hedeflemiş; şehrin kültürel, sosyal ve tarihî dokusunu en ince ayrıntısına kadar kayıt altına almıştır. İstanbul Ansiklopedisi, salt bir şehir tarihi çalışması olmanın ötesinde, edebi şahsiyetlerin biyografik kaydı açısından da emsalsiz bir kaynak niteliği taşır. Koçu, esere dâhil ettiği divan ve halk şairlerinin biyografilerini hazırlarken, sadece geleneksel şair tezkireleriyle yetinmemiş; şairlerin akrabalarından, torunlarından ve hatta kimi durumlarda bizzat şairlerin kendilerinden birincil elden edinilen bilgilere başvurmuştur. Ayrıca, klasik tezkire geleneğini devam ettirerek, biyografisi sunulan birçok şairin şiirlerinden metin örnekleri de sunulmuştur. Bu örneklerin önemli bir kısmı, doğrudan müracaat edilen kaynaklardaki metinlerin sadık bir aktarımıdır. İstanbul Ansiklopedisi'ni divan ve halk edebiyatı araştırmacıları için vazgeçilmez kılan en önemli özellik, bazı şairler için tek biyografik kaynak olması ve içerdiği bilgilerin çoklu kaynak doğrulamasıyla oluşturulmuş olmasıdır (Kızıldaş, 2020). Koçu'nun İstanbul'un belleğini çok katmanlı biçimde kaydetme çabasına atıfta bulunan ve

Selman Nacar tarafından senaryolaştırılıp yönetilen İstanbul Ansiklopedisi dizisi ise, modern İstanbul'un sokaklarına, kadınlarına ve kimlik arayışlarına dair çok katmanlı temalarıyla güncel bir "kent hafızası" sunmaktadır.

2. TOPLUMSAL KODLAR

2.1 KİMLİK

Bireyin kendi kimlik yapısını idrak etmesi, onun eylem ve yönelimlerini belirleyen temel bir bilişsel mekanizmayı teşkil ederken; öte yandan, ötekine ait kimlik örüntüleri hakkında bilgi sahibi olmak, sosyal etkileşim süreçlerinde karşı tarafın tutum ve davranışlarını öngörme kapasitesine doğrudan katkı sağlamaktadır. Kimlik bilinci, bireyin gündelik yaşam pratiklerini sürdürülebilir kılma ve sosyal düzene uyum sağlama fonksiyonunu kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Kimliğe ilişkin edinilen veriler, bireylerarası etkileşim dinamiklerini düzenleme işlevini yerine getirmenin ötesinde; bireyin dış çevreyle tesis ettiği diyalektik bağlantılar, kimliğin yapısal konstrüksiyonunda kritik bir belirleyici olarak konumlanmaktadır (Mete, 2023).

Bireyin özne olarak kendisi hakkındaki refleksif düşünceleri; "Ben kimim?", "Hangi değerleri temsil etmek istiyorum?" ve "Başkaları beni hangi bağlamda konumlandırıyor?" gibi temel ontolojik sorgulamalar ekseninde billurlaşır. Bu derin sorgulama süreci, bireyin benlik oluşumunu ve öz-kavramını (self-concept) inşa etmesini sağlar. Gerek benlik gerekse kimlik, sosyal çevreyle kurulan sürekli, döngüsel ve diyalektik etkileşim içinde şekillenmekte ve dönüştürülmektedir (Crogetti vd., 2023). Bir başka ifadeyle, birey çevresel bağlamla aktif bir etkileşim kurarak, kimliğini ve benliğini edilgen bir şekilde edinmek yerine, aktif bir inşa sürecinin öznesi konumuna gelmektedir. Bu süreç, toplumsal ilişkiler ve grup aidiyetleri üzerinden kimliğin bilişsel ve sosyal yönlerini bütüncül biçimde yeniden üretir (Hu & Cheung, 2024).

Kimlik, sadece bireysel, biyolojik ve psikolojik determinasyonlarla sınırlı dar bir kategori olmayıp, aynı zamanda bireyin mensup olduğu kolektif yapılara ve sosyal gruplara dair ilişkileri de kapsayan çok katmanlı bir toplumsal inşayı ifade eder. Bu kolektif boyut; etnik, dini, mesleki ve ulusal kimlik gibi farklı türleri içerir (Yazgan, 2025).

Bireyin içinde bulunduğu makro kültürel ortam, özellikle de birincil sosyalleşme alanı olan aile kültürü, kimlik gelişimini ve formasyonunu doğrudan etkileyen birincil parametrelerdendir. Bu perspektiften bakıldığında, kimliğin yalnızca kişinin bireysel kişilik örüntülerinin ve benliğinin bir dışavurumu olmakla yetinmediği; aynı zamanda bireyin ait olduğu toplumsal yapının, kültürel kodların ve ulusal bilincin de bütüncül ve karmaşık bir yansıması olduğu kabul edilmektedir (Ergün, 2020).

2.2 TOPLUMSAL HAFIZA

Toplumsal hafıza ya da kolektif bellek, bireysel anıların toplamından daha fazlasını ifade eden bir kavramdır; aynı olaya tanıklık eden bireylerin yaşadıkları deneyimlerin ortak bir paydada buluşması sonucunda ortaya çıkar ve bir toplumun tarihsel geçmişinin ortak bir deposu olarak işlev görmektedir. Bu ortak bellek, bireylerin zihinsel depolama süreçlerinden bağımsız olarak kültürel ve sosyal bağlamlar içinde şekillenir; tarih kitapları, anıtlar, ritüeller, mekan adları ve ortak anlatılar gibi toplumsal yapıtaşları aracılığıyla bir kuşaktan diğerine aktarılmaktadır. Böylece toplumsal hafıza, sadece geçmiş olayların hatırlanmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bireylerin ve grupların kimliklerini kurmalarına, değer sistemlerini pekiştirmelerine ve toplumsal sürekliliği sağlamalarına katkıda bulunmaktadır (Atik & Bilginer Erdoğan, 2014).

Toplumsal hafıza, somut tarihsel olayların ötesinde, gelenekler, semboller ve kültürel anlamların kuşaklararası aktarımıyla aktif olarak yaşatılmaktadır. Bu aktarım sürecinin en önemli taşıyıcı mekanizmalarından biri ise kültürel mirastır. Müzelerden anıtlara ve tarihi yapılara kadar uzanan kültürel miras unsurları, kolektif belleğin hem maddi (somut) hem de duygusal (manevi) bağlarını güçlendiren kurumsal yapılar olarak kabul edilmektedir (Tang vd., 2025). Bireysel hafızada zamanla gözlemlenen zayıflamanın, kaçınılmaz olarak toplumsal belleği de etkilediği bilinmektedir. Bu nedenle, toplumsal hafızanın korunması ve sürekli yeniden üretilmesi, kimlik inşasının sağlanması ve kültürel devamlılığın teminat altına alınması açısından hayati bir zorunluluk arz etmektedir (Halaç & Demir, 2017).

Dijital medyanın hızlanan gelişimi ile birlikte, toplumsal hafızanın aktarım ve depolama paradigmaları köklü bir dönüşüme uğramıştır. Bellek artık sadece sözlü anlatımlar veya basılı metinler üzerinden değil; internet tabanlı platformlar, sosyal medya ağları ve kapsamlı dijital arşivler aracılığıyla da taşınır bir nitelik kazanmıştır (Mandolessi, 2024). Dijital ortamlar, geçmişin salt muhafaza edilmesine olanak sağlamanın yanı sıra; kullanıcıların aktif etkileşimi ile geçmişin yeniden yorumlanmasına, kolektif olarak müzakere edilmesine ve geniş kitlelerce paylaşılmasına imkân tanımaktadır. Bu bağlamda, sosyal medya, bloglar ve video paylaşım kanalları (YouTube gibi) sadece birer içerik dağıtım mecrası değil, aynı zamanda kolektif hatırlamanın, kimlik formasyonunun ve kültürel aktarımın dinamik bir şekilde gerçekleştiği dijital hafıza mekanları olarak analiz edilmelidir (Han, 2023).

Medya, yalnızca bilgiyi nötr bir şekilde ileten bir araç değil; aynı zamanda seçici bir bellek örüntüsü oluşturarak, hangi olayların hatırlanacağına veya hangi olayların unutulmaya terk edileceğine dolaylı olarak karar veren bir filtre görevi üstlenmektedir. Bu durum, medya içeriklerinin sadece geçmiş kaydetmekle kalmayıp, aynı zamanda gelecekteki bellek yapısını da aktif olarak biçimlendirdiğini göstermektedir. Dijital medya, bir yandan toplumsal hafızanın zenginleşmesine ve demokratikleşmesine katkı sağlarken, öte yandan manipülasyona ve revizyonizme açık yönleriyle etik ve sosyal sorumluluk alanlarını yeniden tanımlamaktadır. Bu nedenle, dijital ortamların hem kolektif hafızanın sürdürülebilirliği hem de bireylerin eleştirel düşünme yeteneği (medya okuryazarlığı) açısından stratejik bir önem taşıdığı sonucuna varılmaktadır (Üstünbaş Erdoğan, 2024).

2.3 GÖÇ

Göç olgusu, bireyin ikamet ettiği ve sosyal yaşamını sürdürdüğü mekândan çeşitli nedenlerle ayrılarak başka bir coğrafi alana yerleşimini ifade eden temel bir sosyal hareketliliklerdir. Bu süreç, salt bir fiziksel yer değişimi (displacement) olmayıp; aynı zamanda bireyin inanç sistemlerini, değer yargılarını, sosyal ilişki ağlarını ve kimliğini etkileyen çok katmanlı bir dönüşüm matrisidir (Barua & Maheshwari, 2025). Birey ile mekân

arasındaki ontolojik bağın zedelenmesiyle tetiklenen göç, göç eden bireyde psikolojik, toplumsal ve kültürel düzeyde kırılmalar ve streslere yol açarken; varılan yeni mekânda ise yerleşik ekonomik, sosyal ve siyasal yapıların zorunlu dönüşümünü hızlandırmaktadır. Tarihsel süreçte medeniyetlerin formasyonunda belirleyici bir rol oynayan göç, günümüzde metropollerdeki hızlı nüfus artışı, sürdürülemez kentleşme pratikleri, toplumsal dışlanma mekanizmaları ve kültürel çatışmaların ardındaki temel yapısal nedenlerden biri haline gelmiştir (Mijic, 2022).

Göçün tetikleyici nedenleri; doğal afetler, çatışmalar, ekonomik yetersizlikler (yoksunluklar) ve siyasi baskılar gibi geniş bir yelpazede çeşitlilik göstermektedir. Bu saiklere bağlı olarak göç, zorunlu (mültecilik) veya gönüllü, bireysel veya kitlesel biçimlerde tezahür edebilir. Her göç hareketi hem terk edilen orijin mekânını hem de varış destinasyonunu farklı boyutlarda etkileyerek, yalnızca mekânı değil, insan öznesini de kaçınılmaz olarak dönüşüme uğratan karmaşık bir süreçtir (Ekici & Tuncel, 2015).

Göç, sadece coğrafi bir translokasyon (yer değiştirme) eylemi olarak değil; bireylerin kültürel normlarını, kimliklerini ve sosyal alışkanlıklarını yeni sosyo-kültürel bağlama transfer etmelerini gerektiren çok katmanlı bir adaptasyon süreci olarak ele alınmalıdır. Modern toplumlarda bu süreç, kültürel etkileşimlerin, kimlik müzakerelerinin ve toplumsal çeşitliliğin temel dinamiği haline gelmiştir (Balcı, 2023). Göçmen birey, fiziksel ayrılığın yanı sıra, değerler, gelenekler ve yaşam biçimi açısından da yeni bir sosyal düzene entegrasyon çabasına girer. Bu geçiş, kültürel karşılaşmalarla birlikte, uyum zorlukları, kültür şoku, kimlik karmaşası (identity confusion) ve yapısal dışlanma gibi olumsuz sosyal deneyimleri de içerebilir. Göçmenin, geldiği yerin bir parçası olma kapasitesini yitirmesi ancak gittiği yerde de tamamen yerleşik bir kimlik inşa edememesi durumu, "içeride ama dışarıda olma" (inside-but-outside) şeklinde ikilikli bir varoluşu deneyimlemesine neden olmaktadır (Barua & Maheshwari., 2025).

Göç, kültürlerin karşılıklı transformasyonuna zemin hazırlarken, aynı zamanda kültürel zenginliğin ve toplumsal dinamizmin de kaynağı

haline gelmektedir. Ancak bu zenginleşme, potansiyel çatışma ve ayrımcılık risklerini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda, çokkültürcülük, entegrasyon politikaları, kültürel duyarlılık ve hoşgörü gibi kavramlar, çağdaş göç süreçlerinin etkin yönetimi açısından kritik bir öneme sahiptir. Özellikle kadın göçmenlerin algıladığı ayrımcılık düzeyleri ve bunun siyasal katılımlarına olan etkisi, göçün çok boyutlu sonuçlarını anlamada cinsiyet odaklı analizlerin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Özkılıççı & Yamaner, 2025). Göç, sadece fiziksel bir hareketlilik değil; kimliklerin, değerlerin ve kültürlerin yeniden inşa edildiği bir sosyo-kültürel eşik olarak kabul edilmektedir (Sönmez & Daşlı, 2024).

2.4 AİDİYET

Aidiyet, bireyin kendisini bir gruba, kuruma, mekâna ya da başka bir insana bağlı ve dâhil hissetme durumunu tanımlayan temel bir psikososyal gereksinimdir. Bu duygu, insan varoluşunun hem bilişsel hem de sosyal boyutlarını şekillendiren antropolojik bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir (Yılmaz, 2024). Aidiyet hissi, kişinin bulunduğu sosyal bağlamda değerli, kabul gören ve anlamlı bir parça olduğunu algılamasıyla tedricen (aşamalı olarak) gelişim gösterir. İnsanlar, doğumdan itibaren birincil sosyalleşme alanı olan aileden başlayarak, yaşamları boyunca çeşitli sosyal yapılar (okul, iş yeri, dinî cemaatler) içinde bu duyguyu deneyimleme ihtiyacı içindedirler (Nas, 2022).

Aidiyet, bireyin güvenlik, sevgi ve kabul görme gibi temel psikolojik ihtiyaçlarını temin ederek ruhsal ve duygusal dengesini muhafaza etmesine katkıda bulunur. Aynı zamanda, sosyal ilişkilerin tesis edilmesinde ve bireyin toplumsal rollerini içselleştirmesinde kritik bir katalizör işlevi görür. Modern toplumda aidiyet duygusu; aile, meslek, iş yeri ya da sivil toplum örgütleri gibi farklı sosyal eklemlenme alanlarında tezahür eder. Bireyin bir yapıya ait hissetmesi, o yapıya yönelik motivasyonunu artırır ve sosyal entegrasyonunu kolaylaştırır. Bunun aksine, aidiyetin eksikliği; yabancılaşma (alienation), yalnızlık, sosyal izolasyon ve buna bağlı çeşitli psikopatolojik sonuçlara zemin hazırlayan olumsuz duygusal durumları tetikleyebilmektedir (Ayaz, 2021).

Toplumsal aidiyet, bireyin kendisini daha geniş bir kolektif topluluğun faal bir üyesi olarak algılamasıyla biçimlenen kolektif bir bağlılık hissidir. Bu aidiyet duygusu, özellikle ergenlik ve gençlik döneminde yaşanan kimlik gelişimi süreçleriyle doğrudan ve karşılıklı bir etkileşim içerisindedir. Gençler, "Ben kimim?" ve "Toplumdaki konumum nedir?" gibi temel soruları sorguladıkları bu hassas dönemde, hem bireysel öz-tanım hem de kolektif dahil olma düzeyinde yoğun bir aidiyet arayışı sergilemektedir (Allen vd., 2021).

Bireylerin kimlik inşası, yaşamın erken evrelerinden itibaren içinde bulundukları sosyal çevre, aile, eğitim kurumları ve kültürel normların etkisi altında gelişmektedir. Ancak gençlik dönemi, bu inşanın en dinamik ve kırılgan evresi olarak öne çıkar (Branje vd., 2021). Bu dönemde bireylerin aidiyet hislerinde meydana gelebilecek zayıflamalar, topluma yabancılaşma, kimlik karmaşası ve hatta depresyon, yalnızlık ve değersizlik gibi ciddi psikolojik sorunların ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır. Kimlik ve aidiyet arasındaki bağ, özellikle kolektif bilinç ve "biz" duygusunun (we-feeling) tesisi açısından esaslı bir öneme sahiptir. Genç birey, bir sosyal yapıya ait olduğunu içselleştirdiğinde, hem benliğini netleştirir hem de toplumla kurduğu ilişkilerde gerekli olan güven duygusunu geliştirmektedir. Bu güven mekanizması, bireyin sosyal rollerini benimsemesini, sorumluluk üstlenmesini ve toplumla bütünleşmesini kolaylaştırıcı bir faktör olduğu düşünülmektedir (Allen vd., 2024). Aidiyetin tesis edilemediği durumda ise kimlik inşası sekteye uğrayarak, bireyin potansiyelini tam olarak gerçekleştirmesi güçleşir. Sonuç olarak, toplumsal aidiyet duygusu, gençlerin kimlik arayışlarında pusula işlevi gören sosyal bir kılavuzdur. Sağlıklı bir aidiyet duygusu geliştiren genç, hem bireysel olgunlaşmasını tamamlar hem de içinde yaşadığı topluma aktif ve üretken bir özne olarak katkı sunma potansiyeli taşır (Şahin & Şenol, 2024).

2.5 TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Toplumsal cinsiyet eşitliği, bireylerin toplumsal yaşamda yalnızca biyolojik farklılıklara değil, aynı zamanda sosyal olarak atfedilen rol ve sorumluluklara dayalı tüm ayrımcılık biçimlerinden arındırılmış biçimde, eşit haklara ve

fırsatlara sahip olmalarını tanımlayan normatif bir ilkedir. Bu kavram, kadınların insan onuruna yaraşır bir yaşam standardı taleplerini ve mevcut yapısal adaletsizliklere karşı gösterdikleri direnişi yansıtan temel bir hak arayışı olarak kategorize edilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, bireylerin yalnızca biyolojik cinsiyetleri üzerinden değil, evrensel insanlık değerleri üzerinden addedilen değere uygun olarak, sosyal, ekonomik ve politik haklardan eşit ve tam biçimde yararlanmalarını hedefleyen eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir (Akdemir Şahyar vd., 2023).

Türkiye bağlamında toplumsal cinsiyet kavramı, sadece biyolojik farklılıkların ötesinde, bu farklılıkların toplumsal düzeyde nasıl anlamlandırıldığını ve bireylere nasıl davranışsal ve rol tabanlı beklentiler yüklendiğini kapsayan derin bir kültürel yapı olarak gelişmiştir. Egemen ataerki kültür ve yerleşik geleneksel normlar, kadınları sıklıkla edilgen özneler, hizmet odaklı roller üstlenenler ve özel alana hapsedilen figürler olarak konumlandırırken; erkekleri ise kamusal alanda etkin, karar mekanizmalarında yetkili ve güçlü figürler olarak kurgulamıştır (Tekin & Değirmenci, 2022).

Bireyler, toplumsallaşma süreci aracılığıyla, cinsiyetlerine uygun görülen davranış kalıplarını ve rollerini içselleştirerek, bu beklentileri sosyal normlar biçiminde deneyimler. Bu durum, yalnızca kadınların kısıtlayıcı kalıpların içine alınmasına neden olmaz; aynı zamanda erkekler için de duygusal ifadeyi sınırlayan ve katı davranış modellerini zorunlu kılan bir çerçeve oluşturur. Örneğin, "erkek adam" imgesi, duygusal ifşadan kaçınmayı, fiziksel gücü ve sertliği zorunlu kılar; kadınlar için de uysallık, itaatkarlık ve narin olma beklentisi toplumsal normlarca pekiştirilmektedir (Türkoğlu vd., 2018). Modernleşme ve sanayileşme süreçleriyle birlikte kadınların eğitim ve iş yaşamındaki görünürlüğü artış gösterse de medya, popüler kültür ve bazı dinî söylemlerde kadın imgesi hala çoğunlukla bir nesneleştirme bağlamında temsil edilmektedir. Medyada sunulan idealize edilmiş kadın bedeni, reklamlarda tüketimi teşvik eden bir araçsallaştırmaya dönüşmekte; kadın kimliği ise estetik kaygılar ve cinsellik ekseninde kurgulanarak sığlaştırılmaktadır (Gökoğlu, 2021).

3. YÖNTEM

3.1 ARAŞTIRMA MODELİ VE YAKLAŞIMI

Bu çalışma, İstanbul Ansiklopedisi dizisi özelinde sosyal medya kullanıcılarının sosyolojik temalara dair algı ve ifadelerini derinlemesine analiz etmeyi amaçlaması sebebiyle, nitel araştırma metodolojisi çerçevesinde desenlenmiştir. Temel araştırma yaklaşımı olarak, çevrimiçi ve çevrimdışı yaşamın iç içe geçtiği dijital çağda kültürel pratiklerin anlaşılmasına olanak tanıyan dijital etnografi benimsenmektedir. Bu metodoloji seçimi, gündelik yaşam pratiklerinin büyük ölçüde dijital ortamlara taşındığı güncel bağlamda, dijital alanın da toplumsal bir saha olarak kabul edilme zorunluluğundan hareket etmektedir (Tarhan, 2023).

Dijital etnografi, sosyo-teknik olguların çözümlenmesi için çevrimiçi-çevrimdışı etkileşime odaklanan yeni bir perspektif sunmaktadır. Büyük Veri çağının sunduğu çeşitlilik temelli esnek modellere vurgu yapılmakta; pozitivist bilim anlayışının evrensel yasa arayışının yerine, yerel ve bağlamsal anlam üretimine dayalı etnometodoloji yaklaşımları ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda dijital etnografi, kültürel pratiklerin, toplumsal kimliklerin ve anlam üretimi süreçlerinin dijital mecralarda nasıl inşa edildiğini ve dönüştürüldüğünü anlamak için güçlü bir analitik çerçeve sağlamaktadır (Ağaç Sucu, 2019). Yöntem, sadece fiziksel sahaya sınırlı kalmayıp; sosyal medya, forumlar gibi dijital ortamlarda da katılımlı gözlem ve veri toplama süreçlerini kapsamaktadır. Bu sayede, bireylerin yalnızca açık davranışlarını değil, dijital mecralarda kimliklerini nasıl yeniden ürettiklerini, duygusal tepkilerini ve bilişsel süreçlerini de anlamlandırma olanağı sunulmaktadır. Çevrimiçi alanların birer "sosyal mekân" olarak görülmesini sağlayan bu yaklaşım, bireylerin etkileşim kurarak kolektif kimlikler geliştirdiği ve toplumsal gerçekliği yeniden şekillendirdiği bir alanı araştırmaya dahil etmektedir (Saka, 2021).

3.2 ARAŞTIRMA PROBLEMİ VE ALT SORULAR

Bu çalışma, İstanbul Ansiklopedisi dizisi üzerine yapılan sosyal medya yorumlarını analiz ederek, izleyicilerin dizide işlenen toplumsal cinsiyet, göç, aidiyet, kimlik ve toplumsal hafıza gibi sosyolojik temaları dijital ortamda nasıl algıladıklarını ve

söylemsel olarak nasıl inşa ettiklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu temel amaca ulaşmak için aşağıdaki alt araştırma soruları belirlenmektedir:

- Dizi karakterlerine yönelik dijital yorumlar, kadınlara atfedilen geleneksel cinsiyet rollerini hangi söylemsel yapılar aracılığıyla yeniden üretmekte veya sorgulamaktadır?
- İzleyiciler, dizide yer alan göç olgusunu ve kente tutunma mücadelesini sosyal medya paylaşımlarında hangi bağlamsal deneyimler üzerinden anlamlandırmakta ve ifade etmektedir?
- Sosyal medya yorumlarında, karakterler ve mekânlar üzerinden aidiyet duygusu, hangi duygusal, coğrafi veya kültürel referanslar kullanılarak dile getirilmektedir?
- Zehra ve Nesrin karakterlerine dair yapılan dijital yorumlarda, izleyiciler kendi sosyal kimliklerini hangi özdeşleşme, karşıtlık veya sınıfsal temsiller yoluyla kurmakta ve yansıtmaktadır?
- İzleyici yorumları, dizinin nostaljik anlatısı üzerinden geçmişe dair nasıl bir toplumsal hafıza inşa etmekte ve bu kolektif hafızayı hangi imajlar veya ortak imgelerle beslemektedir?

3.3 VERİ TOPLAMA SÜRECİ VE ETİK HUSUSLAR

Bu çalışma, dijital etnografi yaklaşımı temelinde Instagram platformunu çalışma sahası olarak benimsemektedir. Veri toplama süreci, İstanbul Ansiklopedisi dizisinin yönetmeni Selman Nacar'ın 20 Nisan–20 Mayıs tarihleri arasında etiketlendiği kamuya açık Instagram gönderilerinin sistematik olarak taranmasıyla gerçekleştirilmektedir. Taranan gönderilerin altında yer alan kullanıcı yorumlarının ekran görüntüleri alınarak dijital bir veri arşivi oluşturulmaktadır.

Veri Toplama Etiği: Veriler, yalnızca kamuya açık profillerden elde edilmekte olup, yorumların doğal akışına herhangi bir müdahalede bulunulmamaktadır. Bu yaklaşım, dijital etnografik yöntemin sahaya özgü geçerliliğini korumaktadır. Etik ilkelere bağlı kalınarak, çalışma kapsamında hiçbir kullanıcının kimlik bilgisi, kullanıcı adı veya kişisel verisi çalışmaya dahil edilmemekte ve sunulmamaktadır.

3.4 VERİ ANALİZİ YÖNTEMİ

Toplanan nitel verilerin analizinde Tematik İçerik Analizi yöntemi kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, tümevarım (inductive) temelli bir mantıkla yürütülmekte; yani temalar ve kodlar, verilerden (yorum içeriklerinden) doğrudan hareketle oluşturulmaktadır.

Analiz süreci, aşağıdaki aşamaları içermektedir:

- **Ön İnceleme ve Kodlama:** Elde edilen tüm yorumlar dikkatle okunmakta; içeriklerinde yer alan ifade biçimleri, söylemler, duygusal tonlar ve toplumsal çağrışımlar dikkate alınarak ön kodlamalar yapılmaktadır.
- **Tema Geliştirme:** Ön kodlamaların tekrarlanma sıklığı, kapsayıcılığı ve bağlamı dikkate alınarak, verilerden hareketle beş ana tematik başlık belirlenmektedir: Sosyal Kimlik, Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Hafıza, Göç ve Aidiyet. Söz konusu temalar, dizideki sosyolojik ve psikolojik katmanların izleyici söylemlerinde nasıl bir yankı bulduğunu görünür kılma işlevi görmektedir.
- **Kategorizasyon ve Tablolama:** Her ana tema altında yer alan alt kodlar, ilgili yorum alıntılarıyla eşleştirilmekte ve yorumların bağlamsal yapısı göz önünde bulundurularak açıklamalarıyla birlikte sistematik olarak tablolastırılmaktadır.
- **Analitik Derinleştirme:** Kodlama sürecinde tekrarlayan anlatım kalıpları, sık vurgulanan kavramlar ve kullanılan metaforik öğeler özellikle dikkate alınarak verinin derin anlam katmanları ortaya çıkarılmaktadır.

4. BULGULAR & TARTIŞMA

Bu çalışmada, İstanbul Ansiklopedisi dizisine dair Instagram yorumları dijital etnografi yöntemiyle analiz edilerek izleyici deneyimleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular, izleyici yorumlarının yalnızca diziye dair beğeni ya da eleştiriler içermediğini, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rolleri, aidiyet duygusu, kimlik inşası, göç deneyimi ve toplumsal hafıza gibi beş ana temada yoğunlaştığını ortaya koymuştur.

Kimlik teması altında 135 gönderi kodlanmıştır. İzleyiciler, karakterlerin bireysel, toplumsal ve cinsiyet temelli kimlik arayışlarını kendi deneyimleriyle ilişkilendirerek yorumlamışlardır. Zehra ve Nesrin karakterleri, "kimlik arayışı" ve

"içsel çatışma" temalarının taşıyıcısı olarak görülmektedir. Zehra'nın mücadelesi, "bir genç kızın arayışta kayboluşunun hikayesi" olarak tanımlanırken, aynı zamanda "kendi kimliğini inşa etmeye, bir 'kendilik sözlüğü' yazmaya çalışan biri" olarak betimlenmektedir. İzleyicilerin bu arayışla kurduğu derin bağ, kişisel özdeşleşme ifadelerinde kendini gösterir:

...kendimi izler gibi izledim

...Nesrin'in hayat yolculuğu ile kendimden parçalar buldum

Bu yoğun özdeşleşme, anlatının izleyici nezdinde kendi kimliksel yüzleşmelerini tetikleyen terapötik bir mecra işlevi gördüğünü kanıtlamaktadır.

Anlatının Türkiye'deki seküler ve muhafazakâr gibi farklı toplumsal kimlikleri temsil etme biçimi, izleyiciler arasında hem takdir hem de eleştiri konusu olmuştur. Bir yandan, "seküler, muhafazakâr, arada kalanlar, anlam arayanlar hepsi var" gibi yorumlar, anlatının kapsayıcılığını ve "ne abartma, ne yargı, ne ötekileştirme" içermeyen dengeli yaklaşımını övmektedir. Diğer yandan, "türbanı savunuyor mu karşı mı belli değil" gibi ifadeler, temsiliyetin belirsizliğine yönelik eleştirileri gündeme getirmektedir. Bu durum, toplumsal kimliklerin hassas ve çok katmanlı doğasının temsillerde nasıl yankı bulduğuna dair önemli bir gösterge olduğu söylenebilir.

Toplumsal beklentilere ve normlara rağmen "kendine sadık kalma" teması, özellikle Nesrin karakteri üzerinden güçlü bir şekilde işlenmiştir. Onun duruşu, izleyiciler tarafından "Sadece kendine sadık kalmaya çalıştı." ve "Nesrin, bir duruş gösterdiği için yalnız kaldı." gibi ifadelerle özetlenebilir. Bu durumun altında yatan toplumsal eleştiri ise oldukça nettir:

...çünkü biz, kendine sadık kalan insanı henüz bağrımıza basmayı öğrenemedik.

Bu yorum, bireysel kimliğini savunan kişinin toplum tarafından nasıl dışlandığını ve aidiyet krizine itildiğini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Toplumsal Hafıza teması altında 114 gönderi kodlanmıştır. Dizi, izleyiciler nezdinde salt bir kurgu olmanın ötesine geçerek, onları kolektif bellek, kentsel tarih ve güncel toplumsal

gerilimlerle yüzleşmeye davet eden bir "toplumsal ayna" işlevi görmektedir. İstanbul, anlatıda fiziksel bir mekan olmanın ötesinde, "şehir belleği" ve "kentsel hafıza" taşıyan canlı bir organizma olarak konumlandırılmıştır. Reşat Ekrem Koçu'nun "İstanbul Ansiklopedisi" ne yapılan referanslar, anlatıyı kolektif kültürel mirasla doğrudan ilişkilendirmiş ve izleyiciler tarafından takdirle karşılanmıştır. Şehir, bir izleyicinin belirttiği gibi hem "İstanbul'da geçen 14 yıl boyunca gördüğüm mekanları..." hatırlatan kişisel anıları hem de "ülkenin güncel politik sancılarını" barındıran katmanlı bir yapı olarak sunulmuştur.

İzleyici yorumları, anlatının Türkiye'nin güncel ve tarihsel toplumsal meselelerini cesurca yansıttığını göstermektedir. Bir izleyiciye göre, "Nesrin'in hikayesi... toplumsal bir aynadır." ve bu ayna, sadece bir karşılaşma değil, aynı zamanda "geçmişle bugün... büyük bir yüzleşme." İzleyicilerin, "Bunu 'Bir Başkadır' izlerken de hissetmişim." gibi ifadelerle başka kültürel ürünlerle paralellik kurması, bu tür anlatıları, Türkiye'nin toplumsal kutuplaşmaları üzerine gelişen yeni bir "prestige drama" kanonunun parçası olarak gördüklerini göstermektedir. Bu kanon aracılığıyla izleyiciler, ortak bir "duygulanımsal bellek" (affective memory) inşa etmektedirler.

Anlatının en güçlü etkilerinden biri, izleyicilerin kendi kişisel geçmişleriyle kolektif bellek arasında bir köprü kurmasını sağlamasıdır. Bir izleyicinin şu dokunaklı ifadesi bu durumu mükemmel bir şekilde özetler:

15 yıl önceki o genç, şaşkın öğrenci halimle; bugünkü ben, onun suretinde birleşti.

Bu yorum, anlatının kişisel tarihi canlandıran ve bugünün kimliğiyle bütünleştiren bir "ayna" işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu süreç, izleyiciyi pasif bir alımlayıcı konumundan çıkarıp anlatının ve dolayısıyla toplumsal belleğin aktif bir "tanığı" ve "hafıza taşıyıcısı" (memory carrier) haline getirerek analizi tamamlamaktadır.

Göç teması altında 54 gönderi kodlanmıştır. Göç teması, anlatıda yalnızca coğrafi bir hareketlilik olarak değil, aynı zamanda karakterlerin içsel yolculuklarını, kaçış arzularını ve yüzleşme süreçlerini simgeleyen merkezi bir metafor olarak

işlev görmektedir. İzleyici yorumları, göçün fiziksel ve ruhsal boyutlarını bir arada okuyarak, temanın bir yeniden başlama umudu kadar bir kendini bulma arayışını da temsil ettiğini ortaya koymaktadır.

Anlatıda yer alan Amasya'dan İstanbul'a ve İstanbul'dan Fransa'ya uzanan fiziksel göç dinamikleri, karakterler için bir umut ve kaçış yolu olarak belirir. Göç, "şehirden kaçış arzusu" ve "yeni bir hayata yelken açma" arzusunun bir yansımasıdır. Zehra'nın İstanbul'a gelişi, yalnızca bir eğitim göçü olarak değil, aynı zamanda sancılı bir "kimlik inşa etme" süreci olarak okunur. İzleyiciler, göçün bir sığınma ve kaçış formu olduğunu "gitmek" onun daha önce sığındığı bir kaçış" ifadesiyle yorumlamaktadır. Bu, mekân değiştirmenin, mevcut sıkışmışlıktan bir çıkış yolu olarak görüldüğünü ortaya koyar.

Anlatı, fiziksel yer değiştirmenin ötesinde, karakterlerin yaşadığı "içsel göç" veya "ruhsal yolculuk" temasını derinlemesine işler. Bu tema, bir yerden kaçmaktan çok, "kendine denk gelme ihtimali" taşıyan bir öz bulma süreci olarak sunulur. İzleyiciler, göçün mutlak bir çözüm olmadığı fikrini benimsemiştir. Bu düşünce, şu alıntıyla güçlü bir şekilde desteklenir:

nereye gidersen git sen yine sen olarak gideceksin

Bu bağlamda, anlatının nihai mesajının "kaçmak" yerine, karakterin kendi içsel yükleriyle "yüzleşmeyi" merkeze aldığı anlaşılmaktadır. Göç, bir varış noktası değil, kişinin kendisiyle yüzleştiği bir yolculuğun metaforu haline de geldiği çıkarılmaktadır.

Karakterlerin bu bireysel 'göç' yolculukları, onları yalnızca kendi iç dünyalarıyla değil, aynı zamanda içinde hareket ettikleri coğrafyanın ve toplumun katmanlı belleğiyle de yüzleşmeye zorlayarak, anlatıyı daha geniş bir toplumsal hafıza zeminine taşımaktadır.

Aidiyet teması altında 118 gönderi kodlanmıştır. Aidiyet teması, izleyici yorumlarında çok katmanlı bir olgu olarak belirginleşmektedir. Karakterlerin kentsel mekanla kurduğu çatışmalı ilişki, izleyicilerin anlatı etrafında oluşturduğu duygusal cemaat ve karakterlerin deneyimlediği derin köksüzlük hissi gözlenmektedir.

İstanbul, izleyici yorumlarında ikili bir rol üstlenmektedir: hem sığınak hem de boğucu bir labirent. "Şehre ait olamamak" ve "şehirle özdeşlik" kodları arasındaki gerilim, bu çatışmalı ilişkiyi özetlemektedir. Bir izleyicinin ifadesiyle bu durum, "şehir boğulurken... ama yine de terk edememek" şeklinde somutlaşır. Zehra karakteri, izleyici nezdinde bu sancılı aidiyet mücadelesinin ve kentsel mekânda yaşanan "yer-sizleşme" (placelessness) deneyiminin somut bir temsili olarak okunmaktadır. Onun hikayesi, "kalmak isteyen ve kendine aidiyet yaratma çabasında olan" bir bireyin hem fiziksel hem de ruhsal savrulmalarını yansıtır.

İzleyiciler, anlatıya yönelik güçlü bir sahiplenme duygusu geliştirerek bir "duygusal cemaat (affective community)" oluşturmuşlardır. "Anlatıya duygusal bağ, sahiplenme" ve "kolektif takdir ve dahil olma hissi" kodları, bu durumun en net göstergeleridir. İzleyiciler, anlatıyı pasif bir şekilde tüketmek yerine, onun bir parçası haline gelmişlerdir. Bu duygusal yatırım, yorumlarda sıkça rastlanan teşekkür ve takdir ifadeleriyle pekiştirilmiştir:

İzleyici olarak parçası olmak çok güzeldi.

Hiç bitmesin istedim

Emeğinize sağlık

Bu ifadeler, anlatının bireysel bir izleme deneyiminin ötesine geçerek kolektif bir aidiyet nesnesine dönüştüğünü kanıtlamaktadır.

Aidiyetsizlik hissi, "evsizlik ve köksüzlük", "yer bulamamak" ve "dışlanmışlık" gibi kodlarla analizde derinlemesine işlenmiştir. Karakterlerin hem fiziksel hem de sembolik anlamda bir yere "yerleşememe hali", izleyiciler tarafından güçlü bir "varoluşsal sancı" olarak okunmuştur. Toplum tarafından reddedilmenin ve kendi yolunu seçmenin bedeli, "onu yalnız bırakıyor" ifadesiyle özetlenmektedir. Bu bağlamda aidiyet, dış çevre tarafından verilen bir onaydan ziyade, bireyin kendi değerlerine ve yolculuğuna "içsel sadakatle" bağlı kalmasıyla kurulabilecek zorlu bir hedef olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, aidiyet krizinin ve kimlik mücadelesinin aslında aynı madalyonun iki yüzü olduğunu ortaya koymaktadır. Bireyin kendine sadakati, toplumsal

aidiyetin kaybı pahasına elde edilen varoluşsal bir duruşa dönüşmektedir.

Toplumsal Cinsiyet teması altında 77 gönderi kodlanmıştır. İzleyici yorumları, anlatıdaki kadın temsiliyi yalnızca bir hikâye unsuru olarak değil, aynı zamanda Türkiye'deki ataerkil kodların gündelik hayattaki tezahürlerini ve bu kodlara karşı geliştirilen "sessiz direniş" pratiklerini deşifre eden bir platform olarak konumlandırmaktadır.

İzleyici yorumları, kadın karakterler üzerine yüklenen duygusal, psikolojik ve yapısal baskıların altını belirgin bir şekilde çizmektedir. Analizde "fedakârlık dayatması", "kadınların yükü" ve "kadınlara özgü ruhsal sıkışmışlık" olarak kodlanan temalar, bu baskının somut tezahürleridir. Toplumun kadınlardan beklediği itaatkâr olma ve kendinden vazgeçme normları, izleyiciler tarafından şu gibi ifadelerle dile getirilmiştir:

Kadınlar için "hayır" demek kibir sayılır.

Neden herkes gibi fedakârlık yapmadın?

Bu beklentiler, ataerkil düzenin bir yansıması olarak yorumlanmaktadır. Kadın karakterlerin taşıdığı yükler, sadece bireysel birer trajedi değil, toplumsal cinsiyet rollerinin ürettiği sistematik bir şiddet biçimi olarak okunmaktadır.

Toplumsal baskılara karşı en temel direniş eylemi, "hayır" diyebilme cesareti olarak öne çıkmaktadır. Ancak izleyiciler, bu eylemin ağır bir bedeli olduğunu da vurgulamaktadır. "Hayır demek kabahat" ve "özgür kadının dışlanması" kodları, bireysel iradesini ve seçimlerini önceliklendiren kadının toplum tarafından nasıl yargılandığını ve yalnız bırakıldığını göstermektedir. Bu durum, yorumlarda şu şekilde ifade edilmektedir:

Ama bir kadın gerçekten kendisini seçtiğinde, toplum ne yapıyor? Onu yalnız bırakıyor.

Nesrin karakteri özelinde yapılan yorumlar, bu dinamiği daha da netleştirmektedir: "Nesrin'in sürekli bencil addedilmesi... özgür bir kadın olduğundan acımasızca eleştirilmesi..." onun eylemini, "toplumun hoşlanmadığı o 'hayır'ın sesi" olmak olarak tanımlamaktadır. Bu, bireysel özgürlüğün toplumsal normlarla çatıştığı noktada ödenen bedelin altını çizer.

Anlatıdaki kadın temsillerinin çeşitliliği, izleyiciler arasında önemli bir tartışma konusu olmuştur.

Özellikle başörtülü kadınların temsiliyetine dair yapılan eleştiriler, belirli kimliklerin klişelerle sunulduğu yönündeki endişeleri yansıtmaktadır. İzleyiciler, başarılı ve özgür kadın anlatılarının genellikle seküler kimliklerle özdeşleştirilmesini, "kapalı bir kadının yurt dışında galaksi bulup ödüllendirildiğinden habersiz" gibi ifadelerle eleştirmektedir. Benzer şekilde, "hiçbir filmde kadın kimlik bunalımı geçirince başörtüsü takmıyor" yorumu da belirli kimliklerin özgürleşme anlatılarının dışında bırakıldığı algısına işaret etmektedir. Bu yorumlar, "kadınlık hallerinin çeşitliliğinin" ve "farklı kimlik biçimlerinin temsil edilmesi gerekliliğinin" izleyiciler için ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Anlatının merkezinde yer alan farklı sosyal ve kültürel arka planlara sahip Zehra ve Nesrin'in karşılaşması, izleyiciler tarafından güçlü bir dönüşüm potansiyeli olarak yorumlanmıştır. Bu ilişki, "birbirinin kimliğini kurcalayan, değiştiren, dönüştüren iki yalnız kadın" olarak tanımlanmıştır. Kadın dayanışmasının "örtük" olarak kodlanması ise dikkat çekicidir; bu dayanışma, açık ve politik bir eylemden ziyade, karakterlerin "birbirini hem de kendini yeniden kurması" ve kesişen hayat hikayeleri üzerinden "birlikte var olma hali" olarak şekillenmektedir. Sessiz anlayışları ve birbirlerinin varoluşsal sancılara tanıklık etmeleriyle kurulan bu bağ, politik bir ittifaktan çok terapötik bir ittifak olarak okunmaktadır.

Katılımcılar, kadın temsillerine yönelik algılarını sıklıkla bastırılmışlık, özgürleşme çabası ve kadınlar arası dayanışma ekseninde kurmuş; şehirle kurulan ilişki üzerinden aidiyet duygusunun krizine işaret etmiş; karakterlerin içsel yolculuklarını kendi kimlik arayışlarıyla özdeşleştirmiştir. Göç hem mekânsal bir kaçış hem de bireysel bir yüzleşme olarak betimlenirken; anlatının, izleyicinin kişisel geçmişiyle ve ülkenin kolektif belleğiyle kurduğu bağ üzerinden derin bir toplumsal yüzleşme alanı sunduğu görülmüştür. Bu bağlamda, izleyici yorumları yalnızca alımlama verisi olmanın ötesinde, kültürel belleğin ve toplumsal kırılmaların görünür kılındığı dijital bir tanıklık zeminine dönüşmüştür.

5. TARTIŞMA

İzleyici yorumları, dizideki karakterlerin sınıfsal kökenlerini, yaşadıkları kentsel çevreleri ve bu

bağlamda inşa ettikleri sosyal kimlik süreçlerini analitik bir düzlemde ele almaktadır. Özellikle Zehra karakterinin, taşradan metropole göç eden ve bu yeni sosyo-kültürel düzende kendi varoluşsal yerini arayan bir figür olarak sosyal kimlik dönüşümünü temsil ettiği görülmektedir. Kaya'nın (2021) yapmış olduğu çalışmada; sosyal medya platformlarının bireylerin kendi kimliklerini yansıtma ve oluşturma süreçlerinde önemli rol oynadığını açık şekilde dile getirmektedir. Bu bağlamda sosyal medya, kullanıcıların kimliklerini internet üzerinden ifade etmelerine ve bu kimlikleri yeniden şekillendirmelerine olanak tanıyan bir mecra olarak görülmektedir. Bu durum, sosyal medya kullanıcılarının kimlik inşa süreçlerini desteklediğini göstermektedir. Bununla birlikte, Yavuz'un (2024) çalışmasında, dijital ortamlarda oluşturulan sanal kimliklerin kullanıcılar arasında paylaşılan bağ ve aidiyet duygusunu güçlendirerek çevrim içi toplulukların oluşumunda önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bağlamda dijital dizilerin izleyici ile kurduğu duygulanımsal etkileşim de benzer bir süreç üzerinden aidiyet hissinin pekişmesine katkı sağlamaktadır.

İstanbul Ansiklopedisi dizisi, nostaljik mekân temsilleri, tarihsel detaylara yapılan atıflar ve semt belleği aracılığıyla izleyicinin toplumsal hafızasına güçlü bir şekilde hitap eden bir yapı sergilemektedir. İzleyici yorumları, geçmişe dair kolektif duygulanımların (affective responses) tetiklenmesine ve kent semtlerinin kimlik taşıyıcısı olarak kuramsal bir işlev görmesine işaret etmektedir. Kaplan ve Celilzade'nin (2025) nostaljiye ilişkin değerlendirmeleri, geçmişin idealize edilerek hatırlanmasının bugünün toplumsal sorunlarına yönelik eleştirel bir mesafe kurmayı zorlaştırabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede nostaljik anlatıların, mevcut yapısal sorunları görünmez kılma ve hafızayı duygusal bir uzlaşma alanı olarak yeniden inşa etme riski taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla dizide sunulan hafıza kurgusunun eleştirel bir yüzleşme mi yoksa savunmacı bir hatırlama pratiği mi ürettiği sorusu önem kazanmaktadır.

Dizide göç, sadece fiziksel bir coğrafi yer değişimi olarak değil; aynı zamanda kültürel uyumsuzluk, yabancılaşma ve toplumsal dışlanma süreçlerini içeren çok katmanlı bir deneyim olarak tezahür etmektedir. İzleyiciler, karakterlerin içsel

yalnızlıklarını ve aidiyet arayışlarını göç metaforu üzerinden empatik bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Molo'nun (2021) çalışmasında, mekanın göç olgusu ile iç içe geçen biçimsel anlatımlarla dijital ortamda yeniden üretildiği; bu bağlamda dijital temsillerin göç deneyimini görünür kılma ve hem belgeleyici hem de yorumlayıcı bir anlatı kurma işlevi üstlendiği öne sürülmektedir. Çiçekoğlu ve Nacar'ın (2022) çalışmasında, göçün sıklıkla bireysel dramalar üzerinden romantize edildiğini ve bu yolla yapısal eşitsizliklerin göz ardı edilme tehlikesini işaret etmektedir. Selman Nacar'ın *İki Şafak Arasında* filmindeki karakterlerin seçeneklerinin sınırlılığı ve dar alanlarda sıkışmışlıkları, göçmen bireyin yabancılaşma hissiyatı ile örtüşmektedir. Bu bağlamda, İstanbul Ansiklopedisi, göç temasını daha açık bir anlatımla işlerken, yönetmenin önceki filmindeki duygusal yoğunluğu izleyiciye aktarmaya devam etmektedir.

İzleyici yorumları, karakterlerin yaşadıkları mekanlara, aile içi ilişkilerine ve üstlendikleri sosyal rollere karşı geliştirdikleri aidiyet duygusunu veya bu aidiyetin yapısal eksikliğini sürekli olarak vurgulamaktadır. Karakterlerin sıklıkla içsel yalnızlık yaşamaları ve çevrelerine uyum sağlayamama durumları, aidiyet duygusunun kırılma noktasına dikkat çekmektedir. Kaya'nın (2021) dijital platformlarda sunulan içeriklerin izleyiciyle duygulanımsal bir bağ kurarak bireylerin kendilerini ortak ilgi ve anlam dünyaları etrafında konumlandırmalarına olanak tanıdığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda dijital içerikler, aidiyet hissini pekiştirerek çevrim içi ortamlarda sanal toplulukların oluşumunda etkili bir rol üstlenmektedir. Ceyhan ve Sancar'ın (2023) çalışmasında, *İki Şafak Arasında* filminde gerçeklik duygusu, bireyin kurumsal yapılara aidiyet geliştiremediği bir ara hâl üzerinden inşa edilmektedir. Filmde karakterin fabrika, aile ya da hukuk gibi yapılara tam anlamıyla eklemlenememesi, aidiyetin kolektif ve yapısal boyutlarından ziyade bireysel bir etik sorumluluk ve yalnızlık deneyimi olarak sunulmasına yol açmaktadır. Bu yönüyle film, aidiyet meselesini makro-toplumsal bağlamdan kopararak, bireyin karar alma sürecindeki sıkışmışlığı üzerinden görünür kılmaktadır. Dolayısıyla İstanbul Ansiklopedisi dizisi bu sinemasal geleneği daha

geniş bir sosyolojik ve psikolojik yelpazeye yayarak sürdürmektedir.

Bu çalışmada analiz edilen izleyici yorumları, dizideki kadın karakterlerin maruz kaldığı toplumsal baskılara, annelik rolleriyle yaşadığı çatışmalara ve yalnızlaşma deneyimlerine dikkat çekmektedir. Özellikle Nesrin karakteri, geleneksel toplumsal normlara boyun eğmeyen bir figür olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı sembolik bir direnişi temsil etmektedir. Özmen ve Vural'a göre medya, kadınları çoğunlukla ikincil, edilgen ve kalıplaşmış roller içinde temsil ederek, toplumdaki erkek egemen yapıyı hem yansıtan hem de yeniden üreten bir işleve sahiptir. Kadınların medyada gerek içeriklerde gerekse medya çalışanı olarak karar alma ve güç pozisyonlarından dışlandığı, bu durumun ise bireysel tercihlerden çok kurumsal, kültürel ve ideolojik yapıların sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Öte yandan, Şener (2020) çalışmasında, dijital platformlardaki güncel temsillerin kadın karakterleri giderek daha bağımsız, güçlü ve çok boyutlu biçimde yansıttığını; bu nedenle ataerkillik okumanın sıklıkla abartıldığı görüşünü ileri sürmektedir. Selman Nacar'ın *İki Şafak Arasında* filminde kadınlar doğrudan anlatının merkezinde konumlanmasa da, erkek karakter üzerindeki sistemsel baskılar, dolaylı olarak kadın rollerinin sınırlarına da ışık tutmaktadır; İstanbul Ansiklopedisi dizisinde ise kadın deneyimi doğrudan anlatının merkezinde yer almaktadır.

6. SONUÇ

Bu araştırma, Selman Nacar'ın "İstanbul Ansiklopedisi" dizisine dair Instagram kullanıcı yorumları üzerinden yürütülen dijital etnografi çalışması kapsamında, izleyicilerin anlatıya nasıl anlam yüklediklerini ve bu anlamların toplumsal düzlemdeki karşılıklarını tematik analizle ortaya koymayı hedeflemiştir. Elde edilen bulgular, sosyal medya kullanıcılarının yalnızca içerik tüketicisi değil, aynı zamanda kültürel anlamın ortak üreticileri olduğunu göstermektedir. Özellikle toplumsal cinsiyet, sosyal kimlik, göç, aidiyet ve toplumsal hafıza temaları etrafında yapılan kodlamalar; bireysel yorumların arkasında kolektif hafızanın, toplumsal normların ve kimlik politikalarının izlerini taşımaktadır.

Diziye dair yorumlar, izleyicilerin toplumsal meselelerle kurduğu bağı, sadece temsil edilen içerik üzerinden değil, aynı zamanda kendi deneyimlerinin izdüşümünü görme arzusuyla da şekillendirdiğini ortaya koymuştur. Bu yönüyle çalışma, dijital ortamların sosyolojik analizde birer veri kaynağı olarak ne denli zengin bir potansiyel taşıdığını bir kez daha doğrulamaktadır. Ayrıca, Selman Nacar'ın daha önceki yapımlarıyla kurulan biçimsel ve tematik paralellikler, yönetmenin sinemasal anlatı diliyle toplumsal gerçekliği nasıl yeniden kurduğunu da açığa çıkarmaktadır.

Sonuç olarak; bu çalışma dijital mecrada üretilen söylemlerin, toplumsal yapıya dair eleştirel okumaların da kapısını araladığını göstermektedir. İzleyici yorumları aracılığıyla dizinin toplumsal karşılıkları yeniden üretildiği gibi, izleyici de kendini bu anlatının bir öznesi olarak konumlandırmakta; kimlik, aidiyet ve bellek gibi kavramları yeniden düşünmektedir. Bu bağlamda, dijital etnografi yaklaşımı hem medya çalışmalarına hem de toplumsal çözümlemelere güçlü bir metodolojik katkı sunmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırma verileri, kamuya açık sosyal medya platformu olan Instagram sosyal medya platformundaki herkese açık gönderilere yapılan yorumlardan elde edilmiştir. Bu nedenle çalışma, kişisel müdahale içermeyen ve kamusal erişime açık verilerle yürütüldüğünden etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Destek Beyanı

Bu çalışma kapsamında herhangi bir kurum/kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKLAR

- Ağaç Sucu, S. (2019). İletişim araştırmalarının yeni trendi: Etnografi. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, 3, 29–57.
- Akdemir Şahyar, D., Tüfekçioğlu, S., & Karlıdağ, B. (2023). İnsan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve Avrupa Birliği: Avrupa Parlamentosunda kadın temsiliyeti üzerine bir inceleme. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 497–517.
- Allen, K. A., Kern, M. L., Rozek, C. S., McInerney, D. M., & Slavich, G. M. (2021). Belonging: A review of conceptual issues, an integrative framework, and directions for future research. *Australian Journal of Psychology*, 73(1), 87–102. <https://doi.org/10.1080/00049530.2021.1883409>
- Allen, K. A., Greenwood, C. J., Berger, E., Patlamazoglou, L., Reupert, A., Wurf, G., O'Connor, M., Sanson, A., & Olsson, C. A. (2024). Adolescent school belonging and mental health outcomes in young adulthood: Findings from a multi-wave prospective cohort study. *School Mental Health*, 16(2), 149–160. <https://doi.org/10.1007/s12310-023-09626-6>
- Atik, A., & Bilginer Erdoğan, Ş. (2014). Toplumsal bellek ve medya. *Atatürk İletişim Dergisi*, (6), 1–16.
- Ayaz, E. (2021). Aidiyet kavramı ve türlerine yönelik literatür taraması. *International Academic Social Resources Journal*, 6(22), 2173–2178.
- Balcı, M. E. (2023). Zorunlu göç: Kimlik, aidiyet ve uyum çerçevesinde bir değerlendirme. *Tezkire*, 81, 109–124.
- Barua, H., & Maheshwari, N. (2025). The interplay between migration and self-identity: A structured review using TCCM and bibliometric analysis. *Frontiers in Psychology*, 16, 1563508. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1563508>
- Branje, S., De Moor, E. L., Spitzer, J., & Becht, A. I. (2021). Dynamics of identity development in adolescence: A decade in review. *Journal of Research on Adolescence*, 31(4), 908–927. <https://doi.org/10.1111/jora.12678>
- Ceyhan, M., & Sancar, M. K. (2023). Gerçeklik ve mizansen arasında bir tanıklık hikayesi: “İki Şafak Arasında” filminin mizansen eleştirisi. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 3(5), 195–215.
- Crocetti, E., Albarello, F., Meeus, W., & Rubini, M. (2023). Identities: A developmental social-psychological perspective. *European Review of Social Psychology*, 34(1), 161–201. <https://doi.org/10.1080/10463283.2022.2104987>
- Çiçekoğlu, F., & Nacar, S. (2022). İki Şafak Arasında etik ve ahlak: Selman Nacar’la filmlerindeki ikilemlere dair söyleşi. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 169–177. <https://doi.org/10.47613/reflektif.2022.62>
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 9–22.
- Ergün, N. (2020). Kimlik gelişimi: Anlatı kimliği ve kuşaklararası anlatı kimliği. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(4), 455–475.
- Gökoğlu, S. (2021). Türkiye’de toplumsal cinsiyet algısı. *International Social Sciences Studies Journal*, 7(82), 2049–2058.
- Halaç, H. H., & Demir, İ. (2017). Toplumsal hafızamız kültürel mirasımız. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1441–1445.
- Han, Y. (2023). Evolution of mediated memory in the digital age: Tracing its path from the 1950s to 2010s. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10, 603. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02129-4>

- Hu, J., & Cheung, C. K. J. (2024). Social identity and social integration: A meta-analysis exploring the relationship between social identity and social integration. *Frontiers in Psychology*, 15, 1361163. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1361163>
- Kaplan, İ., & Celilzade, H. (2025). Sosyal medyadaki nostalji içerikli paylaşımlar üzerine felsefi bir okuma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 14(5), 2925–2943. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1789109>
- Kaya, S. (2021). Sosyal medya kullanıcılarının dijital kimlik inşası sürecinde kültürel faaliyet ve sanat ile ilgili paylaşımlarının rolü. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 11(4), 1403–1419.
- Kızıldaş, M. (2020). Reşat Ekrem Koçu'nun "İstanbul Ansiklopedisi" adlı eserinde yer alan divan ve halk şairlerinin biyografilerine dair. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 20, 349–376. <https://doi.org/10.29000/rumelide.791727>
- Mandolessi, S. (2024). Memory in the digital age. *Open Research Europe*, 3, 123. <https://doi.org/10.12688/openreseurope.16228.2>
- Mete, M. (2023). Sosyal kimlik teorisi ve göçmen kimliğinin ötekileştirilmesi süreci: Stereotipleştirmeye yönelik psikopolitik bir analiz. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 18(2), 470–489.
- Mijić, A. (2022). (Re-)Construction of identity and belonging after forced migration. *Journal of Refugee Studies*, 35(3), 1107–1127. <https://doi.org/10.1093/jrs/feac020>
- Molo, Ü. (2023). Sanal gerçeklik teknolojilerinde göç teması ve heterotopik mekân anlatıları. *KİLAD*, (22), 151–170.
- Nas, F. (2022). Aidiyet türü olarak kimlik, etnisite ve ulusçuluk kavramları arasındaki ilişki. *Sosyologca*, 23, 69–83.
- Özkılıçcı, G., & Yamaner, O. (2025). The moderating role of gender in perceived discrimination levels and political participation of Turkish women. *Human Affairs*, 35(2), 509–528.
- Özmen, S., & Vural, A. M. (2023). Medya profesyonellerinin medyada kadın temsili algısı. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (20), 1–30. <https://doi.org/10.58793/marusad.1393716>
- Saka, E. (2021). Dijital etnografi literatürüne bir bakış. *Strata*, 8, 71–84.
- Sönmez, B., & Daşlı, Y. (2024). Göç ve kültür ilişkisi: Kuramsal bir çalışma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 146, 154–166.
- Şahin, A., & Şenol, D. (2024). Toplumsal aidiyet ve kimlik bağlamında gençlik. *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 10(2), 137–148.
- Tang, C., Qiu, T., & Li, Y. (2025). Heritage perspectives on cultural memory and spatial identity in Yuan River Basin, Hunan, China. *npj Heritage Science*, 13, 261. <https://doi.org/10.1038/s40494-025-01841-5>
- Tarhan, B. (2023). Dindar yeni orta sınıfa dair bir inceleme: Çatlak ile İki Şafak Arasında filmlerinde hane ve dışarı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 22(3), 753–766.
- Tekin, E. C. (2020). Kitap tarihi araştırmalarının önemli bir alanı: Ansiklopedilerin gelişimi ve ansiklopedi kültürü araştırmalarının önemi. *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 195–214.
- Tekin, N., & Değirmenci, D. S. (2022). Ataerkil kültürde kadın, erkek ve toplum ilişkisi. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 12(13), 187–198.
- Türkoğlu, B., Sakallı-Uğurlu, N., & Kuzlak, A. (2018). How are women and men perceived? Structure of gender role stereotypes in Turkish culture. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 6(13), 309–336.

- Üstünbaş Erdoğan, B. (2024). From collective memory to media memory: digital environments in memory construction. 4. *Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 25, 167–187.
<https://doi.org/10.26650/4boyut.2024.1527628>
- Yavuz, Y. (2024). Sanal kimlikler ve sanal aidiyet. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(3), 1573–1586. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.1507349>
- Yazgan, A. M. (2025). Ziya Gökalp'in Milliyetçilik Anlayışı: Primordializm mi Modernizm mi?. *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 1-10.